

Γιάννης Χλιουνάκης

Μια απάντηση στο Δ. Γρηγορόπουλο και στο [«Κράτος και ηγεμονία τον Οκτώβρη του '17»](#)
(«ΠΡΙΝ»9/11/14)

Μας λες:

Η υπόθεσή μας πάει άσκημα.

Βαθαίνει το σκοτάδι. Οι δυνάμεις λιγοστεύουν.

.....

Μα ο εχθρός στέκεται δυνατότερος παρά ποτέ.

Οι δυνάμεις του φαίνονται να μεγαλώνουν. Πήρε αόρατη όψη.

Εμείς όμως έχουμε κάνει λάθη, αυτό κανείς πια δεν το αρνιέται.

.....

Τι είναι λάθος τώρα απ' αυτά που έχουμε πει

Μερικά ή όλα;

Σε ποιον υπολογίζουμε ακόμα; Πίσω θα μείνουμε

Χωρίς κανένα να καταλαβαίνουμε και χωρίς κανείς να μας καταλαβαίνει;

.....

Τέτοιες ερωτήσεις κάνεις. Μην περιμένεις

Καμιά άλλη απάντηση πέρα από τη δικιά σου!

Μπέρτολτ Μπρεχτ «Σ' αυτόν που ταλαντεύεται»

Μετάφραση: Νάντια Βαλαβάνη.

Οφείλω, αρχίζοντας, να πω ότι πιστεύω πως ο κύκλος του ιστορικά υπαρκτού Κομμουνιστικού Κινήματος έχει κλείσει οριστικά, τουλάχιστον για τις χώρες του ανεπτυγμένου καπιταλισμού. Η δήλωση δεν γίνεται για να τεθεί μια ακόμη, κοντά στις τόσες άλλες, διαχωριστική γραμμή. Απλά, νομίζω ότι έτσι θα γίνει ευκολότερο να κατανοηθούν -και να κριθούν- αυτά που θα καταθέσω εδώ.

Παρά την εξ αρχής αυτή «αντικομμουνιστική» τοποθέτηση εξακολουθώ κι εγώ -μαζί με τόσους άλλους- να νιώθω το δέος, να μαγνητίζομαι από την έλξη του κορυφαίου γεγονότος του περασμένου αιώνα και του πανανθρώπινου απελευθερωτικού αγώνα, της Οκτωβριανής Επανάστασης. Η άφθαρτη αξία της προσφοράς του Λένιν και των μπολσεβίκων -όπως σωστά σημειώνει ο σ. Γρηγορόπουλος- είναι η έμπρακτη επιβεβαίωση της επαναστατικής δυνατότητας, το κάλεσμα σ' όλους τους «ταπεινούς της Γης», να βγουν από το σκοτάδι στο ιστορικό προσκήνιο. Αμέτρητοι ήταν αυτοί που ανταποκρίθηκαν, στις τέσσερις γωνίες του κόσμου. «Κανονικά» θα πέραναν τη ζωή τους σα «χέρια» για τις φάμπρικες και τα χωράφια, πελατεία για τα καπηλειά και τα πορνεία, κρέας για τα κανόνια. Έγιναν ιστορικοί πρωταγωνιστές, φωτεινές μορφές που συναντάμε σήμερα, σε σελίδες βιβλίων και. ζωντανές θύμησες, να μας δίνουν συγκίνηση, ζεστασιά, χαρά. Να μνημονεύσουμε μόνο τους δικούς μας, τους Διαμαντήδες και Πρεκεζέδες των βουνών, τα προσφυγάκια των συνοικισμών, τόσους και τόσους... Σ' όλους θα βρούμε την αντανάκλαση της λάμψης του Οκτώβρη.

Τέτοιες σκέψεις γεννούσαν τη χαρούμενη προσδοκία με την οποία άρχιζα την ανάγνωση του άρθρου του Δ. Γρηγορόπουλου. Δεν ήταν ίδια τα συναισθήματα στο τέλος. Η θεμελιακή διαφωνία -που με έσπρωξε στην απάντηση- δεν είναι βέβαια ο τρόπος με τον οποίο ο Δ.Γ. προσεγγίζει τα δίπολα επανάσταση - μεταρρύθμιση, κυριαρχία - ηγεμονία, κράτος όργανο - κράτος σχέση κ.λπ. Αν επρόκειτο για κάτι τέτοιο δε θα τολμούσα -η θεωρητική δεινότητα του Δ.Γ. είναι σε μένα γνωστή από τα παλιά. Το θέμα ξεκινά από την ιδιαίτερη επιμονή του Δ.Γ. στην υποβάθμιση όλων των γνωστών ρωσικών ιδιαιτεροτήτων που διευκόλυναν την έκρηξη και την επικράτηση της Επανάστασης. Και πάλι, η μείζων διαφωνία δεν αφορά

στην αποτίμηση μιας συγκεκριμένης ιστορικής κατάστασης. Αλλά που τότε;

Αν υποβαθμίσουμε τη σημασία των διαφορών ανάμεσα στο τσαρικό καθεστώς και στα δημοκρατικά κράτη της Δύσης, πολύ περισσότερο των διαφορών ανάμεσα στις αντίστοιχες κοινωνίες τότε, αναπόφευκτα, υποβαθμίζουμε την αξία της προσφοράς εκείνων που στάθηκαν ακριβώς σ' αυτές τις διαφορές για να οικοδομήσουν τη σκέψη και το έργο τους. Το μέλημα των ανθρώπων, των αγωνιστών αυτών, τουλάχιστον στις επώνυμες περιπτώσεις που έχω στο μυαλό, δεν ήταν βέβαια η ακύρωση της επαναστατικής δυνατότητας. Αντίθετα, ήταν η ανίχνευση της δυνατότητας αυτής στο δικό τους τόπο και χρόνο. Η αγωνία τους πήγαζε από τη διαπίστωση ότι η λενινιστική και μπολσεβίκικη διδαχή, πολύτιμη από ηθική σκοπιά, πολύτιμη σα μάθημα ιδιοφυούς τακτικής, δεν ήταν μ' όλα τούτα κατάλληλος οδηγός γι' αυτούς. Η αξία του έργου τους, αυτών των ίδιων, δεν βρίσκεται τόσο στις απαντήσεις που έδωσαν -ας σημειώσουμε ωστόσο ότι το έργο αυτό έμεινε στο σκοτάδι, άγνωστο εν πολλοίς σ' αυτούς που το χρειάζονταν- όσο στα ερωτήματα που έθεσαν. Σωστότερα, στην τόλμη τους να αντικρύσουν κατάματα τα ερωτήματα.

Αναφερόμαστε βέβαια σ' εκείνη τη θεωρητική παράδοση που συνοπτικά αποκαλούμε δυτικός μαρξισμός και συγκροτήθηκε, κυρίως, στα παραγμένα χρόνια του Μεσοπολέμου. Ο Αντόνιο Γκράμσι, «ιερό τέρας» με πασίγνωστο όνομα και άγνωστο, στους πολλούς, έργο είναι η πιο χαρακτηριστική περίπτωση. Ο Δ.Γ. μιλά στο άρθρο του για αμφισημίες στο έργο του Γκράμσι, χωρίς να μας λέει κάτι περισσότερο γι' αυτές. Θα ήθελα όμως, στο σημείο αυτό, να εκμεταλλευτώ την ευκαιρία για να μνημονεύσω δύο αγνώστους, στους μη μνημένους, αγωνιστές θεωρητικούς. Πρόκειται για τον Καρλ Κορς, Γερμανό και τον Άντον Πάνεκουκ, Ολλανδό επαναστάτη.

Σε καμιά περίπτωση οι παραπάνω δεν ήταν άκαπνοι διανοούμενοι. Ο βίος του Γκράμσι είναι βέβαια γνωστός. Έλιωσε στα μπουντρούμια του φασισμού. Ο Κορς, αταξινόμητος σε οποιοδήποτε κομματικό πλαίσιο διανοούμενος, γεύτηκε όλη την πίκρα της απόρριψης και της απομόνωσης, πέθανε διαψευσμένος, ξεχασμένος απ' όλους. Ο Πάνεκουκ ήταν αστρονόμος, εξέχον μέλος της επιστημονικής κοινότητας της χώρας του. Τι γύρευε αυτός ανάμεσα στους ιδρυτές του Κ.Κ. Ολλανδίας, μπλεγμένος σε μικροσκοπικές σέκτες και τις ατέλειωτες διαμάχες τους; Γιατί καταπιάνεται το 1945 -όταν φαίνονταν ότι όλα μπορούν να ξαναρχίσουν από την αρχή- να γράψει ολόκληρο βιβλίο με τίτλο: Τα εργατικά συμβούλια; Θέλω, μ' όλα τα παραπάνω, να στηρίξω τη θέση -που δεν είναι βέβαια δική μου- ότι η αναζήτηση των δρόμων της Επανάστασης στη Δύση, δρόμων ουσιαστικά διαφορετικών από εκείνους της Ρωσίας, υπήρξε μια μεγάλη στιγμή στην ιστορία της επαναστατικής σκέψης. Ο Δ.Γ. δε συμμερίζεται, φαίνεται, τη θέση αυτή, αμφισβητεί την ίδια την ουσία του εγχειρήματος, το αντιμετωπίζει περίπου σα μια σοσιαλρεφορμιστική άρνηση της επαναστατικής ανατροπής. Είναι λοιπόν αναγκαία μια σύντομη ματιά στην πείρα της Ιστορίας.

Βέβαια, το εγχείρημα του δυτικού μαρξισμού δε δικαιώθηκε ιστορικά. Ο Γκράμσι αγιοποιήθηκε, έγινε κι αυτός «άβλαβο εικόνισμα», βιτρίνα για τους μεταπολεμικούς ιδεολογικοπολιτικούς προσανατολισμούς και τις βλέψεις του ΙΚΚ. Άλλοι χάθηκαν σε πανεπιστημιακά καταφύγια, ξεχάστηκαν στον αναχωρητισμό και την ιδιώτευση. Η ήττα τους ήταν μέρος της ήττας της υπόθεσης στην οποία στρατεύτηκαν. Μετά τον πόλεμο ο καπιταλισμός σταθεροποιήθηκε στη Δύση. Όμως δεν ήρθε βέβαια το τέλος της Ιστορίας και θα έπαιρνε πολύ μεγάλο ρίσκο όποιος στοιχημάτιζε ότι δε θα υπάρξουν άλλοι άνθρωποι που θα βρουν σ' αυτήν την παράδοση σημεία που θα στηρίξουν τη σκέψη και την έμπνευση τους. Δεν ισχύει το ίδιο για την ανιαρή και ανούσια απολογητική που φέρει -αλλοίμονο- το όνομα «μαρξισμός - λενινισμός».

Συνεχίζουμε την ιστορική ανάγνωση, σε σελίδες περισσότερο ενδιαφέρουσες. Η αφετηρία του εγχειρήματος στο οποίο αναφερόμαστε δεν ήταν απλά η διαπίστωση της διαφοράς Δύσης και Ανατολής σχετικά με τους δρόμους της Επανάστασης. Ήταν, συγκεκριμένα, η ήττα της Επανάστασης στη Δύση στα δραματικά χρόνια '19 - '23. Τα ζητήματα που έθεσε η ήττα αυτή ήταν τέτοια που σήμερα ακόμη προκαλούν την αμηχανία των κομμουνιστών. Απελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο...

Η διάθεση της υπεκφυγής εύκολα ανιχνεύεται, νομίζω, στο κείμενο του Δ.Γ. «Τα δύο επαναστατικά κέντρα (ευρωπαϊκό - ρωσικό) για ιστορικούς λόγους κινήθηκαν παράλληλα. Δεν μπόρεσαν να συνδεθούν και να αλληλοϋποστηρίχτουν» Ποιοι είναι αλήθεια αυτοί οι μυστηριώδεις ιστορικοί λόγοι; Ανάγονται στο παρελθόν των τότε κοινωνιών ή αφορούν το τότε παρόν και το μέλλον τους; Παραπέρα: τι σημαίνει «δεν μπόρεσαν να συνδεθούν και να αλληλοϋποστηρίχτουν»; Αν οι λέξεις διατηρούν το νόημα τους η παραπάνω

διαπίστωση είναι εντελώς λανθασμένη. Ακριβώς αντίθετα: Οι μπολσεβίκοι έκαναν όλα όσα θα μπορούσαν για την Επανάσταση στη Δύση, ιδιαίτερα στη Γερμανία. Αυτό ήταν το σχέδιο τους και η ελπίδα τους. Πέρα από τα ρώσικα σύνορα, όλοι εκείνοι που ρίχτηκαν σε επαναστατικές απόπειρες, πολλές φορές βιαστικά και απροετοίμαστα, το έκαναν οιστρηλατούμενοι από το Μεγάλο Παράδειγμα. Άκουγαν, με όλη τους την προσοχή, όσα τους έλεγαν εκείνοι που είχαν πραγματοποιήσει ό,τι αυτοί ονειρεύονταν. Στενότατα συνδεδεμένοι ήταν τότε οι δυο κλάδοι της Επανάστασης. Παρέμειναν έτσι και στη συνέχεια, στην κατηφόρα...

Τα ερωτήματα λοιπόν δεν παρακάμπτονται. Να το προλεταριάτο του Μεσοπολέμου στη Δύση. Συγκροτημένη, συμπαγής κοινωνική δύναμη. Με το δικό της έθος και ταυτότητα, με τις πολύμορφες οργανώσεις και τον τύπο της. Από τα χρόνια του Μπίσμαρκ, το Κράτος στέλνει, σε όλο και μεγαλύτερους αριθμούς, εκτός από φοροεισπράκτορες, δικαστές και έτοιμους να πυροβολήσουν χωροφύλακες, επίσης δασκάλους, γιατρούς, τεχνικούς. Είναι όλοι απαραίτητοι, όλοι φορτωμένοι με επαχθή καθήκοντα, απέναντι στις ραγδαία αυξανόμενες λαϊκές ανάγκες. Τα σχολεία, οι κοινωνικές ασφαλίσεις, το γενικό εκλογικό δικαίωμα δεν είναι πια εύθραυστες, με αίμα κερδισμένες κατακτήσεις. Είναι στέρεοι αρμοί και πάνω τους στερεώνονται αόρατα δεσμά, απλωμένα στο έδαφος της καθημερινότητας.

Η μεγάλη δοκιμασία ήρθε το '14, Μέσα στη λάσπη των χαρακωμάτων... πάσα ιδέα κατέστη θανάτου. Μυδράλια, βόμβες, φλογοβόλα, αέρια... πάνω από τέσσερα χρόνια! Φρίκη αδιανόητη ως τότε, φρίκη ανερμήνευτη, οι υπεύθυνοι ηγέτες δεν μπορούσαν ούτε να ... δηλώσουν τους πολεμικούς στόχους τους, να ψιθυρίσουν μια λογικοφανή εξήγηση στα αμέτρητα πλήθη των μανάδων, των χηρών, των σακάτηδων, των ρημαγμένων.

Και όμως ... το Σύστημα επιβίωσε! Μόνο ο πιο αδύνατος κρίκος του συντρίφτηκε, το ρήγμα διορθώθηκε γρήγορα με δέος και προσοχή. Πάμε για τα επόμενα...

Στις μέρες της Κομμούνας το πρώτο που κάποιος θα σημείωνε ήταν η καινοφανής άγρια καταστολή, το αιματοκύλισμα των εξεγερμένων. Πενήντα χρόνια αργότερα οι χασάπηδες βέβαιοι δεν υστέρησαν. Τα freikorps προϋδέασαν σαφέστατα για τα SA και τα SS που θα ακολουθούσαν. Σε χιλιάδες μετρούνται εκείνοι που έπεσαν στους πέντε τουλάχιστον αιματηρούς σπασμούς της Γερμανικής Επανάστασης, μέχρι το 1923.. R.Luxemburg, K.Liebknecht, E.Levine, G.Landauer... ατέλειωτος ο κατάλογος. Όμως τώρα σε πρώτο πλάνο έρχεται κάτι άλλο: Η άρνηση του προλεταριάτου, της μεγάλης πλειοψηφίας του, να ακολουθήσει τους επαναστάτες. Τόσο στη Γερμανία όσο και στην Ουγγαρία η άρνηση αυτή -συνειδητή, τολμώ να πω- ήταν ο παράγοντας που, περισσότερο απ' όλους, βάρυνε στη ζυγαριά.

Αναπόφευκτα, μαζί με το πρώτο τεράστιο θέμα, καταφθάνει το δεύτερο: Τι γίνεται με τα άλλα εργατικά κόμματα, πρώτα και κύρια με τους σοσιαλδημοκράτες, αλλά όχι μόνο; Τεράστια πολιτική σημασία, κατεπείγουσα προτεραιότητα αλλά και αβάστακτο συναισθηματικό φορτίο υπήρχε εδώ. Δεν ήταν μόνο η Μεγάλη Προδοσία του Αυγούστου του '14 -στη διάρκεια του Πολέμου πολλοί είχαν έμπρακτα μεταστραφεί, μετρούσαν διώξεις και φυλακίσεις, το ίδιο το SPD είχε διασπαστεί. Περισσότερο βάραιναν τα κατοπινά. Δεν είχαν οι σοσιαλδημοκράτες, στην πλειοψηφία τους, αντιταχθεί στο ξεδίπλωμα της Επανάστασης; Δεν ήταν σοσιαλδημοκράτης ο Ebert, πρώτος πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, αυτός που άφηνε έκθετο το οικοδόμημα απέναντι στους χειρότερους, στους πιο επίφοβους εχθρούς; Δεν ήταν σοσιαλδημοκράτης ο Noske, υπουργός Άμυνας, αυτός που είχε καλέσει τα freikorps στο Βερολίνο, το Γενάρη του '19, άρα με το αίμα της Luxemburg και του Liebknecht στα χέρια του; Από την άλλη ήταν το SPD, πρώτο με διαφορά σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Ευρώπης, πρώτο κόμμα στη Γερμανία, ακόμη από τα χρόνια του Keiser, με τους Μαρξ και Ένγκελς ευλαβικά στο εικονοστάσιο, με τις σφιχτοδεμένες οργανώσεις, τα συνδικάτα και τον τύπο του, πάνω απ' όλα το κόμμα της εργατικής τάξης.

Η διάσπαση λοιπόν του εργατικού κινήματος, που επισφραγίστηκε με τη δημιουργία της Τρίτης, της Κομμουνιστικής Διεθνούς, δεν ήταν καθόλου απλή υπόθεση, το προσπέρασμα κάποιων χρεοκοπημένων ηγετών. Σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος με τον οποίο έγινε αυτή έθεσε ακόμη ένα βαρύ φορτίο ερωτημάτων στους ώμους των επαναστατών μαρξιστών. Αναφερόμαστε πρωτίστως στο Δεύτερο Συνέδριο της Κ.Δ. -Ιούλης 1920- και τους 21 όρους του Λένιν στα νεαρά επαναστατικά κόμματα. Βέβαιοι υπήρξαν διαφωνίες, άλλες προσεγγίσεις, έντονη επιθυμία της εργατικής βάσης στη Δύση για ενότητα. Η δυνατότητα για ένα

ενιαίο και ισχυρό διεθνές εργατικό, επαναστατικό κίνημα υπήρχε, στην Κομμουνιστική Διεθνή προσέβλεπαν όλοι .

Δεν είναι βέβαια σκοπός αυτού του κειμένου η ιστορική αποτίμηση ούτε, πολύ περισσότερο, ο καταμερισμός των ευθυνών για μια μεγάλη, χαμένη μάχη. Η πλευρά των σοσιαλδημοκρατών έχει επίσης τις δικές της τεράστιες ευθύνες. Μόνο που κανείς από τους σημερινούς μεταλλαγμένους σοσιαλδημοκράτες θα ενδιαφερθεί να τις αναζητήσει και να τις σκεφτεί, Δεν ισχύει βέβαια το ίδιο για τη δική μας πλευρά. Τα ερωτήματα έρχονται και επανέρχονται, μετασχηματισμένα, στο σήμερα. Η Τρίτη Διεθνή δεν ευτύχησε στην ιστορική της αποστολή, δεν έγινε ο χώρος της άνδρωσης και ενδυνάμωσης των νεαρών κομμουνιστικών κομμάτων αλλά ιμάντας μεταβίβασης της κρίσης και του εκφυλισμού. Αν μιλάμε πολύ για τη χρεοκοπία και την προδοσία του 1914, τολμάμε να κάνουμε το ίδιο για τον όλεθρο του 1933... και τα κατοπινά; Υπήρχε λοιπόν άλλη εναλλακτική; Θα επαναλάμβανε ο Λένιν την άνοιξη του '21, στο 3ο Συνέδριο της Κ.Δ. όσα είχε πει και γράψει τον Ιούλιο του '20, στο 2ο; Καμιά απάντηση δεν έχει νόημα σήμερα. Ο στοχασμός πάνω στα ερωτήματα είναι που έχει άφθαρτη αξία και επικαιρότητα, απέναντι στην απώθηση και το προσπέρασμά τους. Η διαδρομή δεν τελειώνει ποτέ...

Υστερόγραφο

Ο σ. Δ.Γ. δε φαίνεται να ταλαντεύεται καθόλου. Συνεχίζει να εξηγεί τα πορίσματα της μαρξιστικής επιστήμης(;) το ίδιο επαρκώς και καθαρά όπως τότε –πριν το τρομερό `89. Η αναφορά λοιπόν στο ποίημα του Μπρεχτ, με την οποία ξεκινά τούτο το πόνημα, δεν ταιριάζει σ' αυτόν. Αντίθετα, είναι αρκετοί νομίζω αυτοί που ταλαντεύονται σήμερα. Έζησαν, αναπάντεχα, μια πραγματικά ιστορική εμπειρία, γέμισαν δρόμους και πλατείες, φαντάστηκαν κάτι καινούριο και διαφορετικό. Νοιώθουν τώρα να οδηγούνται ξανά στην αρχή. Τι έγινε λάθος;

Το ποίημα γράφτηκε το 1935. Στις ολοσκότεινες μέρες του θριάμβου του ναζισμού, της μεγαλύτερης καταστροφής του πανανθρώπινου και διαχρονικού απελευθερωτικού εγχειρήματος. Καμιά παρηγοριά, καμιά διδαχή δε θα βρούμε στο μπρεχτικό λόγο αυτή τη φορά,. Δε θα ταίριαζε σ' αυτούς που την ώρα εκείνη βίωναν την υπέρτατη δοκιμασία. Μην περιμένεις καμιά άλλη απάντηση πέρα από τη δική σου. Τίποτα άλλο δε θα μπορούσε να ειπωθεί. Και δε χρειάζονταν...

Στη δική μας φτωχή ζωή δεν υπήρξαν, ευτυχώς, τέτοια δράματα. Ζήσαμε όμως, οι παλιότεροι, την κατάρρευση του `89. Ζούμε, στη δική τους κλίμακα, και τα σημερινά. Δεν είναι λίγο, δυο φορές να στηθούμε μπροστά στο αδυσώπητο «Τι είναι λάθος; Μερικά... ή όλα;» Το `89 δεν ήμασταν, οι περισσότεροι, έτοιμοι να σταθούμε απέναντι σε τέτοια διερώτηση. Δε θα αποφανθώ βέβαια για το σήμερα, μιλώντας όμως για το τότε είμαι σίγουρος ότι η ιδεολογική θωράκιση –φρασεολογία της εποχής- ελάχιστα ναυάγια απέτρεψε. Αντίθετα, οι «διαφωνούντες», οι «προβληματικοί» σε αρκετές περιπτώσεις στάθηκαν καλύτερα.

Ο Οκτώβρης ως παράδειγμα νικηφόρας Επανάστασης, ως επιβεβαίωση και επικύρωση διατηρεί και σήμερα την αξία του. Ο Οκτώβρης των ερωτημάτων, της αγωνίας και της αναζήτησης είναι μια δεύτερη κληρονομιά, επίσης δική μας. Όμως εδώ ο χρόνος αυξάνει την αξία και τη δραματική επικαιρότητα. Αυτή τη δεύτερη πλευρά, νομίζω, βιάζεσαι να προσπεράσεις, σύντροφε Γρηγορόπουλε και σε τούτο σφάλλεις. Έχε τους χαιρετισμούς και την εκτίμησή μου.